

مقاله پژوهشی: امنیت در سیره پیامبر اکرم (ﷺ)

مجید زین‌الدینی^۱، داود آقامحمدی^۲

دریافت مقاله: ۹۶/۰۹/۰۹

پذیرش مقاله: ۹۶/۱۰/۱۸

چکیده

پیامبر اکرم (ﷺ) بر اساس اهداف و منافع دین اسلام تعریفی از امنیت داشته که بر اساس آن تعریف در طی مدتی کوتاه، امنیتی ایجاد کرد که همه مسلمانان و غیرمسلمانان در سایه امنیت از هر جهت در آرامش به سر می‌بردند. پیامبر (ﷺ) برای ایجاد امنیت اقدام‌هایی به اجرا درآورد که هم در کوتاه‌مدت و هم در درازمدت همراه با موفقیت بوده است. در این مقاله با هدف بررسی سیره پیامبر اسلام (ﷺ) در گستره‌ی امنیت با استفاده از روش فیش برداری و مطالعه اسنادی، تفسیر، پردازش و طبقه‌بندی داده‌ها، ابتدا مفهوم امنیت و گفتمان‌های موجود در آن را به اختصار مورد بررسی قرار داده، سپس در دو بخش به بررسی اقدامات امنیتی آن حضرت پرداخته‌ایم. در بخش اول تلاش‌ها و زمینه‌های ایجاد امنیت توسط ایشان در مکه و قبل از هجرت و در بخش دوم که بحث اصلی مقاله است اقدام‌های پیامبر (ﷺ) در ایجاد امنیت در مدینه و پس از تشکیل حکومت را پی گرفته‌ایم. یافته‌های تحقیق حاضر حاکی از آن است که تدابیر امنیتی پیامبر اسلام (ﷺ) علاوه بر ایجاد امنیت در جامعه به گسترش روزافزون دین اسلام نیز کمک شایانی نموده است.

واژگان کلیدی: امنیت، اسلام، سیره حضرت محمد (ﷺ)، امنیت ایجابی، امنیت سلبی

۱- دانش آموخته دکتری علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) zineddini@yahoo.com

۲- دانشیار علوم دفاعی راهبردی دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران

مقدمه

مطالعه و تحقیق در مورد روش و سیره پیشوایان و بزرگان دینی به‌ویژه پیامبر عظیم‌الشان اسلام (ﷺ) در زمینه‌ها و ابعاد مختلف و عملی ساختن آن‌ها در زندگی روزمره، می‌تواند خلأهای موجود در زندگی بشری را پر ساخته و عزت و سربلندی ازدست‌رفته جهان اسلام را نیز اعاده نماید.

شیوه‌های امنیتی پیامبر اسلام (ﷺ) در ابعاد و سطوح مختلف آن، یکی از نیازها و مطالبات عمده و اساسی انسان حاضر و به‌ویژه جهان اسلام است و نیز راهکارهای جلوگیری از ناامنی‌ها و عوامل برهم زنده آن‌ها، در سیره پیامبر اکرم (ﷺ) نهفته است.

با عنایت به اسوه بودن سیره اجتماعی و فردی پیامبر اعظم (ﷺ)، تبیین سیره امنیتی آن حضرت می‌تواند در راستای تأمین امنیت بشری در ابعاد مختلف آن، مؤثر و راه‌گشا باشد. نوشتار حاضر بر همین مبنا نگارش یافته است و در این نوشتار با توجه به ابعاد و سطوح گسترده مفهوم امنیت، سعی شده تنها به امنیت در سیره پیامبر اکرم (ﷺ) پرداخته شود.

در سیره امنیتی پیامبر اعظم (ﷺ) تهدیدهای اصلی امنیت انسان و جامعه انسانی، تهدیدات درونی است. از این‌رو در موضوع امنیت فردی «موانع درونی کمال» جزو تهدیدها و خطرات است و در حوزه اجتماعی، «ظلم به دیگران» و به تعبیر دیگر، استبداد و تجاوز به حقوق دیگران هست. به همین دلیل است که اصطلاح «جهاد اکبر» و «جهاد اصغر» در فرمایش پیامبر اسلام (ﷺ) برای تأمین امنیت فردی و جمعی اطلاق شده است.

پرهیز از جنگ و خشونت و صلح‌طلبی در برخورد با مخالفان، عمق دادن معنایی به هویت اسلامی، اصل اخوت به‌جای دشمنی، هم‌گرایی و وحدت، نبرد با جنگ‌طلبان و منافقان، پرهیز از استبداد و ستم، ظلم‌ستیزی، وفاداری به تعهدات و توافق‌نامه‌ها و برخورد با پیمان‌شکنان، متعهد بودن به قوانین الهی، تساهل و تسامح توأم با جدیت و قاطعیت، برقراری عدل و قسط، رسیدگی به فقرا و محرومان، ترویج انفاق و ایثار... از اهم و رئوس اصولی است که در تأمین امنیت، موردتوجه پیامبر (ﷺ) قرار داشتند.

از آنجایی که امنیت یک نعمت مانند است و در همه ابعاد فردی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، قضائی و غیره از نیازهای اصلی فرد و جامعه است و ایجاد گسترش آن نیز وظیفه آحاد ملت، حکومت‌ها و دولت‌هاست؛ بنابراین هیچ مکتب یا نظام حقوقی نمی‌تواند خود را نسبت به

موضوع امنیت توجه بدانند؛ زیرا امنیت گذشته از این که یکی از ضروری ترین نیازهای بشر است، عامل مهمی نیز برای رشد و توسعه فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، علمی و اقتصادی است.

اسلام نیز به عنوان یک نظام حقوقی جامع و مترقی که پاسخ گوی نیازهای فردی و اجتماعی افراد در همه زمان ها و مکان هاست از این قاعده مستثنی نیست و باملاحظه متون دینی، احکام و مقررات اسلامی ملاحظه می شود که اهمیت امنیت در همه عرصه ها و راه حل های تحقق بخشیدن به امنیت اجتماعی بیش از سایر نظام های حقوقی، در دین اسلام مورد توجه قرار گرفته است.

از دیدگاه قرآن امنیت یکی از اهداف استقرار حاکمیت خداوند و خلافت صالحان است ضمن اینکه تأمین امنیت از اهداف جهاد و احساس امنیت از خصائص مؤمن است.

امنیت اجتماعی را باید در سایه تقوا، عدالت، ایمان، عمل صالح، رعایت حرمت و حقوق انسان ها، دفاع از مظلومان و محرومان، مبارزه با مفسدین و مجرمین، رفع فقر، تأمین مشیت مردم، حفظ آزادی های مشروع و حاکمیت قوانین و مقررات انسانی و الهی جستجو کرد همان گونه که امنیت فردی هم از دیدگاه قرآن ناشی از ایمان واقعی و آرامش روحی و اطمینان نفس و یاد خداوند است، خداوند در آیه ۲۸ سوره رعد می فرماید: یاد خدا آرام بخش دل هاست.

هم چنین در آیه ۴ سوره فتح خداوند فرموده است؛ اوست خدایی که آرامش را بر دل های مؤمنان قرار داد تا بر یقین و ایمانش بیفزاید و سپاه زمین و آسمان ها همه لشکر خداست و خداوند حکیم و داناست. دولت در اسلام بر آید نیازهای واقعی مردم است و برای اینکه اولویت یک وظیفه نسبت به سایر وظایف از نظر اسلام را احراز نماییم باید به متون دینی مراجعه و از لابه لای آیات و روایات نیازها و خواسته های مردم را استخراج نمایند. از دیدگاه آیات و روایات امنیت از نعمت های بزرگ خداوند است و بر سایر نیازهای بشر اولویت دارد. پیامبر اعظم (ﷺ) می فرمایند:

وطنی که امنیت و شادی در آن نیست، خیری در آن نیست (مرکز تحقیقات رایانه ای علوم اسلامی، ۱۳۹۱). امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) نیز در همین رابطه فرموده اند که: «لاخیر فی الوطن الامع الأمن و المسرة» (مرکز تحقیقات رایانه ای علوم اسلامی، ۱۳۹۱) از مفاد این دو حدیث چنین برمی آید که سرور و مسرت فرع بر امنیت است و شادی بدون امنیت بی معنی است. مضاف بر اینکه از دیدگاه معصومین، وطنی دارای ارزش و خیر است که دارای امنیت باشد و اصولاً کشور ناامن مورد توجه هیچ کس قرار نمی گیرد و رو به نابودی است. در روایات دیگر منسوب به پیامبر اعظم (ﷺ) آمده است؛ سپاس دو نعمت به جا آورده نشده و مورد ناسپاسی و ناشکری واقع شده اند، امنیت و عافیت

(مرکز تحقیقات رایانه‌ای علوم اسلامی، ۱۳۹۱). همچنین حضرت علی (علیه السلام) فرمودند: نعمت در دنیا امنیت و سلامتی جسم است و تمام نعمت در دنیا و آخرت وارد شدن به بهشت است (مرکز تحقیقات رایانه‌ای علوم اسلامی، ۱۳۹۱)، که اهمیت امنیت را بیان می‌نماید و اینکه در روایات معصومین (علیهم السلام) امنیت در کنار سلامتی بیان شده است، بیانگر اهمیت و ضرورت وجود و تأمین آن و تأثیر آن در سایر شئون زندگی بشر است. در آیه ۸ شریفه سوره تکاثر خداوند می‌فرماید که پس در روز قیامت از نعمت‌ها از شما سؤال خواهد شد. حضرت امام صادق (علیه السلام) درباره این آیه فرمود: «مقصود از نعمت‌ها که در قیامت از انسان درباره آن سؤال می‌شود امنیت و سلامتی و ولایت حضرت علی (علیه السلام) است» (مرکز تحقیقات رایانه‌ای علوم اسلامی، ۱۳۹۱). حضرت امام سجاد (علیه السلام) نیز در دعای مشهور خود فرموده‌اند که «خدایا مرا خوف و ناامنی ضعیف و ناتوان نکرده تا قدر امنیت را بدانم» (مرکز تحقیقات رایانه‌ای علوم اسلامی، ۱۳۹۱) همه این آیات و روایات و موارد مشابه دیگر تمامی بیانگر توجه اسلام به مسئله امنیت است.

انجام این پژوهش به لحاظ توسعه دانش اسلامی درباره امنیت و اینکه نتایج می‌تواند برای تصمیم‌گیرندگان حوزه امنیت کشور کاربرد داشته باشد و انجام نشدن تحقیق خلأ تحقیق در سیره پیامبر را در برقراری امنیت در مباحث دفاعی به همراه دارد، از اهمیت و ضرورت برخوردار است.

بنابراین هدف و سؤال اصلی این تحقیق عبارت‌اند از:

هدف: بررسی امنیت در سیره‌ی پیامبر اسلام (ص)

سؤال تحقیق: پیامبر اکرم (ص) برای برقراری امنیت در مدینه و مکه از چه روش‌هایی استفاده می‌کرد؟

مبانی نظری

الف - پیشینه‌شناسی :

در خصوص موضوع امنیت و امنیت عمومی تاکنون تحقیقات مختلفی انجام شده است که در ادامه به تعدادی از مهم‌ترین آنان اشاره می‌شود:

- پژوهشی با عنوان «تدوین راهبردهای ارتقای امنیت عمومی در جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر شهر تهران» توسط آقایان؛ علی محمد احمدوند، حمیدرضا حاتمی و حسین ذوالفقاری در سال ۱۳۸۹ در فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی چاپ شده است. در این

تحقیق تعداد ۶۰ نفر از خبرگان و متولیان تأثیرگذار بر امنیت عمومی به شیوه هدفمند انتخاب و به وسیله مصاحبه عمیق و هدایت شده و پرسش نامه محقق ساخته در خصوص ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های امنیت عمومی و راهبردهای ارتقای آن نظراتشان احصاء گردیده. در این تحقیق تأثیر عوامل مدیریتی، اجتماعی، محیطی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی بر امنیت عمومی مورد مطالعه قرار گرفته. بر اساس نتایج حاصله در موقعیت کنونی عامل مدیریتی بیشترین سهم را در امنیت عمومی شهر تهران به خود اختصاص داده است. ولی در موقعیت آینده سهم عامل اجتماعی بیشتر خواهد بود.

- تحقیقی تحت عنوان «مطالبات نوین اجتماعی و ظرفیت‌سازی در امنیت داخلی کشورهای در حال توسعه» به وسیله آقایان؛ جعفر هزارجریبی و غلام‌حسین بلندیان در سال ۱۳۸۶ در فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی منتشر شده. در این پژوهش باهدف کشف ارتباط میان متغیرها از طریق جمع‌آوری کتابخانه‌ای و بررسی میدانی، نتایج حاصله از تحقیق در قالب آمار خی ۲ در نمونه آماری آزمون شده. بر اساس نتایج حاصل از پرسش و بررسی از خبرگان و صاحب‌نظران، کشورهای در حال توسعه در درک نیازهای نوین اجتماعی بایستی ظرفیت امنیتی خود را افزایش بخشند و آن را به سوی سیاست‌ها و ادراک شقوق قدرت نرم در جوامع خود گرایش بیشتری دهند تا بتوانند مطالبات اجتماعی نوین در حوزه خودی و یا غیرخودی هدایت شده از سوی قدرت‌های بیگانه و استعمارگران را از یکدیگر تفکیک نمایند و در راستای افزایش امنیت داخلی کشور آنان را برتابند و در قالب تهدید نرم مورد مقایسه قرار دهند.

تحقیقات موردبررسی اگرچه از حیث روش‌شناسی و قابلیت تعمیم از وجاهت قابل قبولی برخوردارند ولی هر یک از آن‌ها جنبه‌ای از فضای مفهومی امنیت عمومی را موردبررسی و ارزیابی قرار داده‌اند و هیچ‌یک امنیت در سیره پیامبر (t) را موردبررسی قرار نداده‌اند، بنابراین ضرورت اجرای تحقیق حاضر به قوت خود باقی است.

ب - مفهوم شناسی :

"باری بوزان" امنیت را حفاظت در مقابل خطر (امنیت عینی)، احساس ایمنی (امنیت ذهنی) و رهایی از تردید (اعتماد به دریافت‌های شخصی) تعریف می‌کند. (هزارجریبی و بلندیان، ۱۳۸۶: ۱۲)

به نقل از بوزان، (۱۳۷۸) امنیت به تعبیر بوزان یک مفهوم توسعه نیافته است و جا دارد تا به عنوان قدرتمندتر و مفیدتر از شآن و منزلت فعلی آن شناخته شود. (هزارجریبی و بلندیان، ۱۳۸۶: ۱۲).

برخی از محققین معتقدند که در تحلیل مفهومی امنیت می توان چهار گفتمان را شناسایی کرد. بر اساس گفتمان اول، انسان های اولیه در جامعه بدوی امنیت را حفظ بقا و موجودیت در مقابل تهدیدات طبیعی می دانسته و بر اساس آن طبیعت را منشأ اصلی تهدید تلقی می کرده اند. در گفتمان دوم، فقدان تهدید به منزله مفهوم امنیت متجلی شده است. در این گفتمان نفی تهدید به مثابه مفهوم امنیت، مفهومی وابسته و سلبی است. قائلان امروزی این گفتمان، مفهوم نفی تهدید را در ابعاد مختلف سیاسی، نظامی، اقتصادی و... گسترش داده اند. در گفتمان سوم، کسب قدرت و توانایی که نگرشی ایجابی است جایگزین مفهوم نفی تهدید شده است، در این گفتمان حتی جامعه ای که فاقد تهدید است نیز چنانچه توانایی و شرایط عینی کسب قدرت و حفظ منافع خویش را نداشته باشد، جامعه ای ناامن به شمار می رود. در گفتمان چهارم امنیت به همکاری و همگرایی بین دولت ها و ملت ها تعریف شده است. این گفتمان جدید با تصور جامعه جهانی، مرزهای سرزمینی را مصنوعی فرض کرده، با محور قرار دادن انسان و جهان به اصالت همگرایی و همکاری بین المللی دامن می زند (وبگاه پرشین بلاگ).

با یک دید کلی می توان گفتمان های وارده در باب مفهوم امنیت را در قالب دو گفتمان سلبی و ایجابی جای داد. به نظر نگارنده گفتمان های دوم و چهارم را می توان مراحل تکامل یافته دو گفتمان اول و سوم دانست به علت اینکه از جامعیت بیش تری برخوردار است. در اینجا به توضیح مختصری درباره دو گفتمان سلبی و ایجابی می پردازیم.

گفتمان های امنیت: گفتمان سلبی: در این گفتمان تأکید اصلی بر فقدان تهدید است و با این تأکید می توان گفت هر چه تهدیدات بیرونی افزایش یابد ضریب امنیتی کاهش می یابد و به عکس هر چه ضریب امنیتی افزایش یابد نشانه آن است که تهدیدات بیرونی کاهش یافته است. البته طبق نظر قائلان امروزی این نظریه مفهوم تهدید، عام است و تهدیدات نظامی، اقتصادی، فرهنگی و غیره را شامل می شود و بستر زمان و مکان شکل تهدیدات را تغییر می دهد. بر اساس این گفتمان حقوق و آزادی های فردی می تواند به وسیله امنیت ملی محدود گردد و به عبارت دیگر معیار و حدود آزادی های فردی را امنیت ملی تعیین می کند. (همان)

گفتمان ایجابی: در این گفتمان رضایت و اطمینان خاطر شهروندان محور امنیت است؛ نه زور و قدرت و نفی تهدید. در این گفتمان فاصله‌ای بین خواسته‌ها و کارویژه‌ها وجود ندارد تا اینکه فضای نارضایتی ایجاد شود و بدیهی است که عدم فاصله که مساوی با رضایت است نیز با زور و قدرت ایجاد نمی‌شود، بلکه با عواملی همانند: مشارکت، هم‌زیستی، عدالت اجتماعی، افزایش آسیب‌ناپذیری، آینده‌نگری و... شکل می‌گیرد. (همان)

در گفتمان ایجابی امنیت ملی اول، نگاه درونی می‌شود؛ دوم، ملاحظات امنیتی، نرم‌افزاری شده و امنیت در جایی به وجود می‌آید که شکاف جامعه و نظام به حداقل رسیده باشد و سوم، حتی تهدیدات بیرونی نیز با نگاه درونی دیده می‌شود.

روش‌های پیامبر (t) در ایجاد امنیت قبل از هجرت: خداوند برای حفظ جان پیامبر (ﷺ) ابزارها و مقدماتی امنیتی فراهم آورده که او را مأمور به ابلاغ آن نموده بود و دوست نداشت دین آخرین پیامبر (ﷺ) به نابودی کشیده شود. از این رو قبل از بعثت و نزول وحی الهی مقدمات یکی پس از دیگری فراهم می‌شد. خاندانی پاک و بزرگ، مردی امین، درست‌کردار و راست‌گو که همه به‌خوبی و صداقت وی ایمان داشته باشند در شهری مقدس که دیرزمانی با دفاع مأموران الهی از آن جا تن سالم بیرون برده بود و کسی خیال حمله به آن را در سر نمی‌پروراند.

خداوند پیامبری از شهر، قبیله و جنس خودشان برگزید که آشنا به زبان و فرهنگ آنان با مفاهیم عالی انسانی جامعه را متحول گرداند و به‌دوراز چشم قدرت‌های آن روز دنیا و در میان صحرایی سوزان و بزرگ، مردمانی پاک، متحد، باایمان و همچون پاره‌های آهن بسازد تا به یک‌باره جهان را دگرگون کنند. ولی این دگرگونی‌ها باید آهسته آهسته آغاز می‌شد تا امنیت فرستاده خدا نیز حفظ گردد و هدف الهی در نطفه خفه نشود. به همین دلیل رسالت در سال‌های آغازین به‌طور نهانی انجام می‌شد و پیامبر (ﷺ) طی سه سال رسالت خویش را به‌طور سری به برخی از افراد مستعد رساند و طی این چند سال به‌طور خصوصی روی افرادی خاص کار مداومی انجام داد و آنان با استفاده از موقعیت جغرافیایی مکه که دارای شعب‌ها و دره‌های زیادی بود در درون آن‌ها به عبادت می‌پرداختند. هسته اولیه و مرکزی رسالت تشکیل شد. اینان افرادی بودند که پیامبر (ﷺ) به‌طور خصوصی اعتقادات آنان را دگرگون کرده از آن‌ها مردانی باایمان، مقاوم، صبور و نفوذناپذیر ساخته بود تا قدرت ایمان را به نمایش گذاشته و شگفتی بیافرینند و جان خویش را باوجود

بدترین شکنجه‌ها در راه اعتقادشان تسلیم نمایند. و این چیزی بود که در مخیله قریشیان نمی‌گنجید.

با تشکیل این هسته، مردم کم‌وبیش با دشمنی پیامبر (ﷺ) با بت‌ها و برخی رسوم آنان آشنا شده بودند و دشمنی‌ها آغاز می‌شد. پیامبر (ﷺ) می‌بایست از اهرمی برای امنیت خود و پیروانش استفاده کند تا از ظلم ظالمین بکاهد. این اهرم می‌توانست حمایت‌های قبیله‌ای باشد. با وجود بزرگ بودن قبیله بنی‌هاشم و وجود شخصیت‌های بزرگ مکه در این قبیله، آزار رساندن به فردی از قبیله امری دشوار بود. به‌ویژه اگر فرد از نزدیک‌ترین افراد رئیس قبیله و ارجمندترین و شریف‌ترین فرد آن باشد. فردی که رئیس قبیله سال‌ها از او همانند فرزند خود حمایت می‌کرده است. بی‌تردید پیامبر (ﷺ) از این حمایت بهره‌مند بود، ولی حمایت قبیله‌ای برای استحکام و عدم سستی باید رنگ دینی به خود می‌گرفت و چون تأثیر سخن فرد در اقوام و بستگان او بیش از دیگران است لذا پیامبر (ﷺ) مأموریت یافت که نزدیکان و بستگان خود را به اسلام دعوت کند (سوره شعرا، آیه ۲۱۴). تدین سران و مردان قبیله بر روآوری قبائل دیگر به این دین نیز بی‌تأثیر نبود. به‌علاوه ایمان بستگان و نزدیکان امنیت مسلمانان و شخص پیامبر (ﷺ) را نیز بیشتر حفظ می‌کرد که ایمان آوردن افرادی همچون حمزه، عموی پیامبر (ﷺ) و برخی دیگر پیروزی بزرگی برای مسلمانان محسوب می‌شد. پیامبر (ﷺ) دعوت خویش را علنی و عمومی نمود.

قریشیان می‌دیدند که هر کس به کلمات پیامبر (ﷺ) گوش فرا دهد مجذوب او می‌گردد. بنابراین آزار و اذیت را فراتر از حد کردند، زیرا می‌دیدند روزبه‌روز بر تعداد جوانان، بردگان و طبقه مستضعفی که به پیامبر (ﷺ) پیوسته بودند بیشتر می‌شد و خطر از دست دادن ریاست و سروری آنان بالا می‌گرفت. امنیت مسلمانان روزبه‌روز کمتر و جسارت دشمن رو به افزایش بود در این دوره‌ها امنیت برای مسلمانان حالت فردی و یا گروهی داشت. برخی از امنیتی که در پناه قبیله و خاندان خود به دست آورده بودند تا حدودی از شکنجه و آزارها در امان بودند درحالی‌که برخی دیگر افرادی بی‌پناه یا بردگانی بودند که پیوسته مورد شکنجه قرار می‌گرفتند، زیرا حداکثر امنیتی که پیامبر (ﷺ) می‌توانست ایجاد کند همه مسلمانان را پوشش نمی‌داد چه اینکه حکومتی نداشت و خود نیز در معرض تهدید بود به همین دلیل گروهی به حبشه هجرت کردند. تا در پناه حکومت پادشاه آن منطقه بتوانند به امور دینی خویش بپردازند و از تهدیدهای قریش در امان باشند. (همان)

روش‌های پیامبر (ﷺ) در ایجاد امنیت پس از هجرت: هر چند پیامبر (ﷺ) تا حد توان در مکه به ایجاد امنیت برای خود و پیروانش همت گماشت و این امر موفقیت‌هایی را برای ایشان به همراه داشت، ولی از آنجاکه پیامبر (ﷺ) پس از تشکیل حکومت و گرفتن زمام امور در مدینه اقدامات بسیاری برای ایجاد امنیت انجام دادند و این‌ها همه دلیل بر وجود گفتمانی مستقل از گفتمان جاهلی بوده، لازم است به بررسی تفصیلی این امر پس از هجرت پردازیم. علاوه بر اینکه حضرت در مکه حکومتی نداشتند تا فرصتی برای اعمال گفتمان امنیتی وجود داشته باشد. در آنجا تنها دفاع از خود و یاران مورد توجه حضرت بوده است.

واضح است که پیامبر خدا (ﷺ) پس از هجرت به مدینه باید اقدامی را برای حفظ و یا ایجاد امنیت می‌اندیشیدند تا دولت تازه تأسیس خود را از خطرات و تهدیدات احتمالی برهانند. با مروری بر تاریخ و سیره پیامبر (ﷺ) می‌توان گفت که آن حضرت دو اقدام کلی برای ایجاد امنیت در مدینه داشته‌اند که هر دو با موفقیت به اجرا درآمد و آثار فراوانی از خود بر جای گذاشت که تا سال‌ها پس از ایشان آثار آن دو را در جامعه اسلامی مشاهده می‌کنیم. (همان)

به‌طور کلی می‌توان اقدام‌های پیامبر (ﷺ) در ایجاد امنیت را به کوتاه‌مدت و بلندمدت تقسیم نمود. در اقدام کوتاه‌مدت، هدف حضرت رفع خطرات احتمالی علیه اهالی مدینه و اطراف آن و به‌خصوص مسلمانان بوده است. در این اقدام پیامبر (ﷺ) اقدام‌های عملی و فوری و گاه موقت را اجرا کردند که به اتحاد اهل مدینه یا مسلمانان و درنهایت به حفظ امنیت مدینه می‌انجامید، درحالی‌که اقدام بلندمدت ایشان باهدف عمق بخشیدن به امنیت مسلمانان و هم‌پیمانان آنان و تشویق غیرمسلمانان به اسلام یا استفاده از امنیت مسلمانان بود که در این اقدام پیامبر (ﷺ) با فرهنگ‌سازی و کار مداوم و مستمر به تحول درونی در مسلمانان دست زدند. در اینجا به شرح این دو اقدام می‌پردازیم.

الف- اقدام کوتاه‌مدت و عملی: پس از هجرت پیامبر اکرم (ﷺ) به مدینه و استقبال گسترده مردم از ایشان دین اسلام روزبه‌روز گسترش یافت و طبیعی بود که به میزان گسترش دین خطراتی که پیامبر (ﷺ) و مسلمانان را تهدید می‌کرد نیز گسترش یابد.

برخی از خطراتی که ممکن بود پیامبر (ﷺ) و مسلمانان را در مدینه مورد تهدید قرار دهد عبارت بود از: خطر حمله گسترده قریشیان، خطر یهود و بت‌پرستان مدینه و اطراف آن به‌خصوص از ناحیه کسانی که با تازه‌مسلمانان مدینه از یک قبیله بودند، خطر بروز اختلافات قومی قبیله‌ای در

بین مسلمانان به‌ویژه بین دو قبیله بزرگ اوس و خزرج که سابقه‌ای دیرینه داشتند و در گذشته بین آن‌ها رخ داده بود و بالاخره خطر عدم تحمل اهالی مدینه نسبت به مسلمانان مهاجری که از مکه آمده بودند. هر یک از این خطرات می‌توانست در ناکامی و عدم موفقیت پیامبر (ﷺ) و بر هم زدن آرامش و امنیت شهر مدینه نقش به‌سزایی داشته باشد و پیامبر (ﷺ) به‌مثابه آغازگر قیام و رهبر مسلمانان باید برای جلوگیری از خطر ناامنی چاره‌ای می‌اندیشیدند. بدیهی بود که استفاده از ابزاری همچون ایمان و اعتقاد مسلمانان به خدا، ایجاد صفات و روحیات متعالی در افراد و خلاصه فرهنگ‌سازی برای مقابله با این خطرات نیازمند زمان زیادی بود و پیامبر (ﷺ) برای حفظ امنیت و جلوگیری از خطرات مذکور نیازمند اقدامی عملی، فوری و کوتاه‌مدت بودند و فرهنگ‌سازی و استفاده از ایمان افراد در اقدام بلندمدت می‌توانست بیش‌تر فایده داشته باشد.

حال باید دید که پیامبر خدا (ﷺ) از چه ابزاری می‌توانست برای رسیدن به هدف خویش کمک گیرد. مسلماً ابزار باید نخست موردقبول همگان باشد و دوم، استفاده از آن با دین اسلام منافاتی نداشته باشد و این دو شرط، لازمه چنین ابزاری بود.

با روشن شدن ضرورت اقدام عاجل پیامبر (ﷺ) و ابزار مورداستفاده باید دید که پیامبر خدا (ﷺ) چه اقداماتی در راستای فضا‌سازی برای ایجاد امنیت در مدینه انجام دادند. در زیر به برخی از این اقدامات اشاره می‌کنیم:

(۱) ساخت مسجد: اولین اقدام پیامبر (ﷺ) در مدینه بنای مسجدی بود که با کمک تمامی مسلمانان به‌منزله محل اجتماع و عبادت و میعادگاه همه ساخته شد. (ابن هشام، ۱۴۱۲ق: ۱۵۰) با بنای مسجد، مرکز اجتماع و محل اداره امور عمومی و اعلام اقدام‌های پیامبر (ﷺ) و محل آموزش دین شکل گرفت و سکونت پیامبر (ﷺ) خدا در کنار مسجد به این مرکز رونق خاصی بخشید. این مرکز در اتحاد و یکپارچگی آنان نیز نقش به‌سزایی داشت، مسلمانان بدون هیچ امتیازی در کنار یکدیگر می‌نشستند و پیامبر خدا (ﷺ) نیز به‌گونه‌ای در حلقه آنان جای می‌گرفت که اگر بیگانه‌ای وارد می‌شد نمی‌فهمید کدام یک پیامبر (ﷺ) خدا است. مسلمانان با شنیدن صدای اذان تمامی کارهای خویش را رها می‌کردند و با شتاب به مسجد می‌آمدند و در نماز شرکت می‌جستند و یا در جریان امور فوری قرار می‌گرفتند و این اولین مرکزی بود که در اسلام برای امور عبادی و سیاسی ساخته شد و در ظاهر در بین صاحبان ادیان آسمانی دیگر نیز سابقه نداشت که از معبد برای امر دیگری به‌جز عبادت استفاده شود.

(۲) اصطلاح مهاجر و انصار: پیامبر خدا (ﷺ) در اقدامی دیگر برای زدودن تعصبات قومی و قبیله‌ای انتساب افراد به قوم و قبیله خود را محدود کرد و اصطلاح دیگری برای انتصاب افراد وضع کردند. ایشان در این اقدام مسلمانانی که از مکه به مدینه هجرت کرده بودند را مهاجر و اهالی مدینه را انصار نامیدند. این امر اول، در اتحاد این دو گروه از مسلمانان که از دو شهر بودند و دوم، یکپارچگی مسلمانان مدینه که از دو قبیله اوس و خزرج که حدود یکصد و بیست سال با یکدیگر در نبرد بودند تأثیر به‌سزایی داشت. هم‌چنین به یکپارچگی مسلمانان مهاجری که از قبائل مختلف آمده بودند نیز کمک شایانی کرد.

(۳) پیمان مدینه: مسلمانان اعم از مهاجر و انصار همه مطیع پیامبر (ﷺ) بودند ولی از یک‌سو خطر غیرمسلمانان اهل مدینه و یهودیان اطراف روزبه‌روز بیشتر می‌شد و از سوی دیگر خطر کفار قریش مسلمانان را تهدید می‌کرد و باید تدبیری دیگر اندیشیده می‌شد، در همین راستا پیامبر (ﷺ) دست به اقدامی گسترده‌تر از قبل زد پیمانی دفاعی که در آن مسلمانان، یهودیان و حتی مشرکان مدینه هم‌پیمان می‌شدند را منعقد کردند. بر اساس مفاد این پیمان امضاکنندگان ملت واحدی دانسته شدند؛ هرگونه ظلم و ستم ممنوع شد و هر گروه رسوم زندگی سابق خویش را می‌توانستند حفظ کنند، دفاع مشترک از یترب بر عهده همگان نهاده شده و ضمن تصریح شده است که هر یک از گروه‌های مسلمان و یهود و به‌طورکلی تمامی امضاکنندگان و هم‌پیمانان آنان دیگری را به صلح با دشمن دعوت کرد باید بپذیرد مگر اینکه دشمن قصد مقابله با دین اسلام را داشته باشد؛ هم‌چنین تصریح شده است که قریش و هم‌پیمانان آن‌ها پناه داده نمی‌شوند، داخل یترب منطقه حرم اعلام شده و مناسبات افراد با یکدیگر بر اساس نیکی و خوبی است در پایان نیز مرجع حل اختلافات (ﷺ) دانسته شده است (سبحانی، ۱۳۷۲: ۴۵).

(۴) پیمان برادری: یکی دیگر از این اقدامات که به استحکام هر چه بیشتر مسلمانان کمک کرد پیمان برادری بود که بین مهاجرین و انصار بستند. چه اینکه هر گروه از مهاجر و انصار در محیط خاصی پرورش یافته بودند و در طرز تفکر و آداب و معاشرت و تعصبات قومی قبیله‌ای فاصله زیادی با یکدیگر داشتند و از طرف دیگر مهاجران که خانه و کاشانه خویش را ترک کرده بیشتر با دست خالی به مدینه گریخته بودند در فقر شدیدی به سر می‌بردند؛ نه کاری وجود داشت که بدان پردازند؛ نه سرمایه‌ای داشتند و نه ابزاری برای کسب درآمد، و پیامبر (ﷺ) باید برای ناامنی اقتصادی که پی‌آمد هجرت این افراد بود تدبیری می‌اندیشیدند که تحت، اینان به نان و نوایی

برسند و فقر شدید موجب ناامنی اقتصادی نگردد و دوم، اهل مدینه آنان را کَلّ و سربار بر خود ندانند بتوانند آن‌ها را تحمل کنند. در همین راستا پیامبر (ﷺ) تدبیری نو اندیشید و در یک اقدام شایسته آن دو گروه را برادر یکدیگر خوانده بین هر یک از انصار با هر یک از مهاجرین پیمان اخوت و برادری برقرار ساختند (ابن هشام، ۱۴۱۲ق: ۱۵۰).

این امر علاوه بر آن‌که افراد را به یکدیگر نزدیک می‌کند کدورت‌ها را از بین می‌برد باعث گردید که انصار که خانه و درآمدی از خود داشتند مهاجران را در آنچه داشتند شریک کنند. این اقدام علاوه بر جلوگیری از خطر فقر مهاجرین اتحاد و یگانگی بین آنان را نیز مستحکم‌تر ساخت.

(۵) کنترل و مهار تعصبات قومی و قبیله‌ای: تعصبات قومی قبیله‌ای بین عرب‌ها سابقه‌ای دیرینه داشت و تهدیدی جدی برای نامنی مدینه به شمار می‌رفت به همین دلیل مبارزه پیامبر (ﷺ) با آن نژادپرستی‌ها مبارزه‌ای سخت و جدی بود. چه اینکه گاه آتش کینه‌ها شعله می‌کشید و درگیری‌هایی به وجود می‌آورد. یهود مدینه نیز که به دنبال ایجاد ناامنی در بین مسلمانان بودند به شعله‌ور شدن این آتش‌ها دامن می‌زدند. گاه دوستی مسلمانان دو قبیله اوی و خزرج را با یادآوری خاطرات تلخ جنگ‌ها و درگیری‌های دو قبیله به دشمنی مبدل می‌کردند (سبحانی، ۱۳۷۲: ۶۸) و اگر هوشیاری و تدابیر پیامبر (ﷺ) خدا نبود درگیری‌ها و دشمنی‌ها ادامه می‌یافت و امنیت داخلی به خطر می‌افتاد.

(۶) پیمان با غیرمسلمانان اطراف مدینه: در پیمان مدینه اهالی مدینه هم‌پیمان شدند، ولی یهود و طوایف مشرک اطراف مدینه نیز می‌توانستند خطر ساز شوند. در این راستا لازم بود پیامبر (ﷺ) به هم‌پیمان ساختن آنان با اهل مدینه اقدام نمایند. بر این اساس ابتدا با طوایف بزرگی همچون یهود بنی قریظه، بنی نضیر و بنی قین قاع پیمان بستند و آنان را از پناه دادن به دشمن یا جاسوسی برای آنان برحذر داشتند و سپس طوایف کوچک و بزرگ اطراف را با خود هم‌پیمان ساختند که این امر نیز به ثبات امنیت مدینه کمک شایانی نمود. (پژوهشکده اطلاعات، ۱۳۹۵)

(۷) پیمان با قبایل مسیر تجارتي قریش: اقدام دیگر پیامبر اکرم (ﷺ) اعزام گروه‌هایی برای انعقاد پیمان با قبایل مسیر تجارتي قریش بود. پیامبر (ﷺ) و مسلمانان نباید خطر قریش را هیچ‌گاه از یاد می‌بردند و در همین راستا انعقاد پیمان با قبایل مسیر تجارتي تهدیدی برای منافع قریشیان به شمار می‌رفت که مسلمانان می‌توانستند از این‌گونه پیمان‌ها به نفع خود و مسلمانان مکه استفاده کنند چه اینکه با این روش تحت، امنیت و آسایش مسلمانان ساکن مکه بیشتر تأمین می‌شد دوم، اعلام

موجودیتی برای دین پیامبر (ﷺ) و مسلمانان مدینه به شمار می‌رفت. سوم، روشی برای آگاه ساختن دشمن از توان و نیرومندی مسلمانان نیز بود که پی‌آمد آن امنیت بیشتر در برابر دشمن خارجی بود. چهارم، اگر مسلمانی از مسلمانان مکه در کاروان قریشیان بود، می‌توانست به هم‌پیمانان پیامبر (ﷺ) پناه برد و یا همراه گروه اعزامی به مدینه بیاید. (همان)

(۸) همبستگی ادیان توحیدی: پس از تثبیت حکومت اسلامی به دست پیامبر (ﷺ) و گسترش روزافزون اسلام مأموریت دیگری از جانب خداوند به پیامبر (ﷺ) محول گردید که با تکیه بر اصول مشترک بین اسلام و ادیان توحیدی بین صاحبان این ادیان پیمان عقیدتی برقرار نمایند و این نیز گامی بود برای ایجاد امنیت از راه وحدت ادیان. (همان)

«بگو ای اهل کتاب بیایید بر سر سخنی که میان ما و شما یکسان است بایستیم که جز خدا را نپرستیم و چیزی را شریک او نگردانیم و بعضی از ما بعضی دیگر را به جای خدا به خدایی نگیرد، پس اگر [از این پیشنهاد] اعراض کردند بگویید: شاهد باشید که ما مسلمانیم (نه شما)» (سوره آل عمران، آیه ۶۴). این هم‌بستگی را می‌توان علاوه بر پیمان‌های سیاسی اجتماعی که بین پیامبر (ﷺ) و یهودیان یا مسیحیان منعقد شده بود دانست.

توحید و یکتاپرستی از آموزه‌های اصلی ادیان اهل کتاب نیز به شمار می‌رود که در این آیه اصل گرفته شده و از آنان خواسته شده که با تکیه بر این اصل با مسلمانان متحد شوند. این آیه را پیامبر (ﷺ) در نامه‌های خود به سران کشورهای پیروان ادیان توحیدی بودند نیز آوردند (سبحانی، ۱۳۷۲: ۴۵۳) و یکپارچگی و اتحاد صاحبان این ادیان را به آنان توصیه کردند که رفع کدورت‌ها موجب نزدیکی آنان با مسلمانان و در نتیجه تهدیدی جدی برای مشرکان به شمار می‌رفت.

(۹) تألیف قلوب: ایجاد الفت و مهربانی در دل‌ها نیز از جمله موضوعاتی بود که پیامبر (ﷺ) از راه آن در ایجاد و حفظ امنیت در مدینه کمک گرفت. در فقه سیاسی اسلام تألیف قلوب را نسبت به چند گروه لازم دانسته‌اند (شریعتی، ۱۳۸۷: ۵۸)، برخی از آن‌ها عبارت‌اند از: کفاری که با تألیف قلوب به اسلام رغبت پیدا می‌کنند یا کفار مرزنشینانی که تألیف آنان مانع هجوم کفار بیگانه به کشور اسلامی است به علاوه مسلمانان ضعیف‌الایمان یا مرزنشین نیز مشمول این عنوان می‌شوند. پس موضوع تألیف قلوب با موضوع امنیت کشور اسلامی پیوستگی مبنایی دارد. در قرآن به مسلمین دستور داده شده که از محل وجوهی که بابت زکات پرداخت می‌کنند به غیرمسلمانان یا

مسلمانان مرزنشین داده شود (سوره توبه، آیه ۶۰) و بدین وسیله در حفظ امنیت کشور اسلامی مساعدت نمایند.

دو مورد اخیر از موارد نه‌گانه فوق‌گرفته در این مقاله در اقدام کوتاه‌مدت پیامبر (ﷺ) گنجانده شده، ولی از جمله موضوعاتی است که می‌توان آن‌ها را در اقدام بلندمدت نیز گنجانند و از آنجا که تأثیر آن‌ها در امنیت فوریت بیشتری نسبت به موارد مطرح شده در اقدام بلندمدت دارند، ما آن‌ها را در این قسمت آورده‌ایم. به‌رحال به‌هیچ‌وجه این دو مورد موقتی و یا مختص عصر پیامبر (ﷺ) نبوده و به‌یقین پس از ایشان نیز کاربرد زیادی دارند.

ب: اقدام‌های بلندمدت پیامبر (ﷺ): پیامبر اکرم (ﷺ) پایه‌ریزی بخشی از اقدام امنیتی خویش را از آغاز بعثت خود در مکه شروع کرده بودند و افرادی که هسته مرکزی و نیروهای اصلی برای حفظ و ایجاد امنیت در جامعه به‌شمار می‌رفتند را تربیت کرده بود. اخلاق و رفتار شخصی و توصیه‌های رفتاری ایشان یکی از پایه‌های امنیتی بود که بعدها آن را در مدینه در سطح گسترده‌ای دنبال کردند. پیامبر (ﷺ) در مدینه با فرهنگ‌سازی در بین مسلمانان امنیتی عمیق و فراگیر برای آنان ایجاد کردند؛ به‌گونه‌ای که با فقدان ایشان نیز جامعه از آثار آن بهره‌مند گردید.

(۱) صفات و اخلاق فردی پیامبر (ﷺ): اخلاق والای پیامبر (ﷺ) در اتحاد و یکپارچگی امت در صدر اسلام تأثیر به‌سزایی داشت. این اخلاق در حد بالایی بود و خداوند آن را «خلق و خوی بزرگ» نامید (سوره قلم، آیه ۴۰). پیامبر (ﷺ) اکرم با داشتن چنین اخلاقی چنان مجذوب پیروانش شده بود که آن‌ها هیچ‌گاه خواسته‌های خویش را بر توصیه‌های ایشان مقدم نمی‌داشتند. برخی از صفات ایشان که در رضایت‌مندی مردم و در نتیجه ایجاد امنیت نقش به‌سزایی داشته است را در زیر مرور می‌کنیم.

(الف) رحمت و مهربانی: پیامبر خدا (ﷺ) نسبت به امت خود بسیار مهربان بود و متقابل مردم نیز او را دوست داشتند. خداوند فرستادن پیامبر (ﷺ) اسلام را همراه با رحمت برای جهانیان دانسته (سوره انبیاء، آیه ۱۰۷) و در آیه‌ای دیگر ایشان را این‌گونه ستوده است: هرآینه برای شما پیامبری از خودتان آمد، بر او دشوار است که شما در رنج افتید، به‌هدایت شما اصرار دارد و نسبت به مؤمنان دلسوز و مهربان است» (سوره توبه، آیه ۱۲۸). پیامبر (ﷺ) دوستدار مردم بود و از اینکه برخی با نادانی به ضلالت و گمراهی دچار می‌شدند سخت رنج می‌برد. در تاریخ مشهور است که در روز فتح مکه هنگامی که یکی از سرداران اسلام شعار انتقام سر داد و گفت: «امروز روز انتقام

است». پیامبر اکرم (ﷺ) پرچم را از او گرفت، به مسلمانان فرمود: شعارتان را این جمله قرار دهید: «امروز روز رحمت و مهربانی است». (ابن هشام، ۱۴۱۲ق: ۴) پیامبر (ﷺ) با این عمل به دوستان فهماند که مهربانی و رحمت شعار اصلی اوست و به دشمنان مغلوب خویش که سالها یارانش را با شکنجه آزار داده بودند و بارها به جنگ با آنان برخاسته بودند نشان داد که عفو و مهربانی به هنگام داشتن قدرت ویژگی اوست. او به هدایت آنان دلسوزتر است تا به انتقام که برخی از یارانش به دنبال آن بودند.

(ب) سعه‌صدر: مراد از سعه‌صدر ظرفیت وسیع و تحمل و حوصله فراوان است. بردباری در برابر مشکلات، آزار و شکنجه‌ها، بدگویی و تمسخرهایی که کفار قریش نسبت به پیامبر (ﷺ) و پیروانش روا می‌داشتند، امری طاقت‌فرسا بود که پیامبر (ﷺ) همه را با سعه‌صدر تحمل می‌کردند. تحمل و مدارا به‌ویژه با انسان‌های کم‌ظرفیت، متعصب، نادان و خشن، قلبی گشاده می‌خواهد و این موهبتی خدادادی بود که پیامبر (ﷺ) دارای آن بود. همچنان که قرآن مجید می‌فرماید: آیا برای تو قلبی گشاده قرار ندادیم. (سوره انشراح، آیه ۱) و حضرت امیر نیز ایشان را با سعه‌صدرترین مردم دانسته است. (دلشاد تهرانی، ۱۳۷۲: ۱۶۱) در تاریخ مشاهده می‌کنیم که در جنگ احد دندان پیامبر (ﷺ) شکسته شد و پیامبر (ﷺ) به سختی مجروح گردید باز به دشمن خویش دعا کرده می‌فرماید: خدایا قوم مرا ببخش که آنان نمی‌فهمند» (همان: ۱۳۷). و باز به فرموده حضرت امیر: با مردم به‌گونه‌ای نرم و با گشاده‌روی برخورد می‌کردند که مردم ایشان را چون پدر خویش می‌دانستند. صفت شرح صدر ثمراتی همچون: گشاده‌رویی، عطف و مهربانی، تحمل و بردباری و... را در رفتار ایشان نمودار ساخته بود.

(ج) ساده‌زیستی: یکی از ویژگی‌های زندگی شخصی پیامبر اکرم (ﷺ) ساده‌زیستی ایشان بوده است پیامبر (ﷺ) زهد و زیستن همانند توده‌های مردم را رویه زندگی خویش قرار داده بودند. در تاریخ مشاهده می‌کنیم که مسیحیان نجران که با لباس‌های فاخر و آراسته به زیورآلات خواستند به حضور حضرت مشرف شوند با کنار گذاشتن زیورآلات خود اجازه یافتند که به حضور ایشان برسند (سبحانی، ۱۳۷۲: ۴۳۳). از امام صادق (علیه‌السلام) روایت شده است که فرموده‌اند: پیامبر اکرم (ﷺ) همچون بردگان می‌نشست و غذایش غذای آنان بود و خود را بنده می‌دانست (شریعتی، ۱۳۸۷: ۲۶۸). قوت غالبش نان جوین و خرما بود و هرگز سه روز پی‌درپی از نان گندم سیر نخورد، به مرکب بی زین سوار می‌شد، کفش خود را با دست خود وصله می‌کرد (مجتهد زنجانی،

بی تا: ۴۰۰). این ساده‌زیستی باعث شده بود توده‌های مردم که بار دفاع نیز عمدتاً بر دوش آنان بود او را همچون خود دانسته فاصله طبقاتی بین او و خود احساس نکنند.

(د) استقامت: بردباری و استقامت پیامبر (ﷺ) هم نظیر نداشت. سیزده سال در مکه حضرت را آزار و اذیت کردند، سه سال محاصره اقتصادی و اجتماعی را حضرت در کنار مسلمانان فقیر و با هزینه ثروت شخصی همسرشان خدیجه با بردباری به پایان بردند. پیامبر (ﷺ) همه این منظره‌ها را مشاهده می‌کرد و باز بر هدایت آن قوم گمراه اصرار می‌ورزید. در مدینه نیز در نبردهایی که قریشیان و یهود برای او پیش آوردند صبورانه مقاومت کرد، قوم لجوج یهود را سالیانی تحمل نمود و رفق و مدارا را نسبت به دشمنان داخلی خود، یعنی منافقان به‌ظاهر مسلمان روش خویش قرار داده بود، در لحظات سخت جنگ که بسیاری از مسلمانان پا به فرار می‌گذاشتند پشتوانه‌ای محکم برای باقیمانده یاران بود و آنان نیز به پیامبر (ﷺ) پناه می‌آوردند. بی‌تردید بسیاری از صفات نیک حضرت که در این مختصر نیامده نیز در ایجاد امنیت نقش داشته که به صفات فوق بسنده می‌کنیم.

(۲) رفتار و منش اجتماعی پیامبر (ﷺ) در حکومت: بی‌تردید یکی از مهم‌ترین عواملی که به ایجاد امنیت در مدینه انجامید رفتار نیک پیامبر (ﷺ) در برخورد با مردم به‌منزله حاکم و رهبر آنان بوده است و این علاوه بر رفتار معاشرتی پیامبر (ﷺ) در زندگی اجتماعی ایشان به شمار می‌رود. اخلاق حکومتی ایشان همگان را مجذوب روش و منش آن حضرت کرده بود؛ به‌گونه‌ای که توده‌های مردم، حکومت را از آن خود می‌دانستند و از هیچ‌گونه کمکی دریغ نمی‌کردند. برخی از رفتارهای ایشان در عرصه‌های مختلف اجتماعی عبارت است از:

(الف) عدالت اجتماعی: از دیدگاه پیامبر (ﷺ) انسان‌ها در آفرینش یکسان‌اند و تفاوت در نژاد، زبان، ملیت، رنگ و... ملاک امتیاز افراد به شمار نمی‌رود، همه از یک پدر و مادر خلق شده‌اند و به فرموده ایشان: «مردم همانند دانه‌های شانه (برابر)‌اند» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۶۵). اجرای عدالت اجتماعی در دولت شهر مدینه توسط پیامبر (ﷺ) یکی از مهم‌ترین عوامل موفقیت ایشان به شمار می‌رود پیامبر (ﷺ) قانون الهی را نسبت به، همه اعم از ثروتمند و فقیر، اشراف و بردگان، وابستگان و اغیار یکسان اجرا می‌کردند. هیچ‌گاه وساطت بزرگان قبایل یا دیگران ایشان را از اجرای فرمان الهی باز نمی‌داشت. در جریان اسارت داماد پیامبر (ﷺ) (شوهر زینب) به دست مسلمانان آن حضرت تنها از حق خویش گذشتند و حق مسلمانان را به آنان واگذار کردند

(سبحانی، ۱۳۷۲: ۵۱) و صدها مورد دیگر که نمودی از اجرای عدالت اجتماعی در دولت شهر مدینه به شمار می‌رود.

(ب) رضایت‌مندی: شیوه پیامبر (ﷺ) در مدیریت جامعه اسلامی هیچ‌گاه دیکتاتور مآبانه نبود، به‌علاوه پیامبر (ﷺ) سعی می‌کرد رفتار نارضایتی ایجاد نکند. حتی در بدو ورود به مدینه برای جلوگیری از هر نوع نارضایتی و کدورت محل فرود آمدن از شتر و مسکن گزیدن خود را با انداختن افسار بر گردن شتر به خواست و اراده خدا واگذار کردند در اولین جنگ با کفار قریش از آنجاکه با هدف نبرد به بدر نرفته بودند رضایت اصحاب به جنگ را مدنظر قرار داد و به آن تن دادند. در روزهای آخر عمر شریفشان نیز از رضایت همگان نسبت به خود سؤال نمودند و از مردم خواستند که چنانچه احیاناً نسبت به آنان مرتکب رفتاری ناخواسته شده‌اند با قصاص ایشان، اظهار رضایت کنند (سبحانی، ۱۳۷۲: ۵۰۲).

(ج) شفاف‌سازی: بدون تردید رفتار حاکمان گاه با ابهاماتی برای مردم روبه‌رو می‌شود که چنانچه حاکم یا زیرمجموعه او ابهام را برطرف نکنند، نارضایتی و درنهایت دشمنی را به دنبال خواهد داشت. رهبران اسلامی نیز این موضوع را مدنظر قرار داده‌اند.

در صلح حدیبیه عمر به حضرت در خصوص معاهده ایشان با قریش و غیر متساوی بودن یکی از بندها به سود کفار انتقاد کرد که به دنبال آن حضرت با منطق و استدلال او را قانع کردند. (سبحانی، ۱۳۷۲: ۷۱) و یا در جنگ حنین آنگاه که پیامبر (ﷺ) به تازه‌مسلمانانی که از رؤسای قریش به شمار می‌رفتند غنائم بیشتری داد و این امر اعتراض برخی را باعث شده بود پیامبر (ﷺ) مانع از تعرض برخی از اصحاب به معترضین شده، اعتراض را به نحو احسن پاسخ گفته همه را قانع نمودند. (ابن هشام، ۱۴۱۲ق: ۳۵) شفاف‌سازی پیامبر (ﷺ) که با پاسخ‌گویی و اقناع مردم همراه بود باعث شده بود که همگان حکومت را از خویش بدانند و با جان‌ودل از آن دفاع کنند.

(د) مشارکت: پیامبر (ﷺ) مردم را در امور سیاسی مشارکت می‌داد و از نظرات و اقدام‌های آنان به‌خوبی بهره می‌برد. این مشارکت‌ها میزان حمایت مردم از راهبردی اتخاذشده را بالا می‌برد و آنان خود را در تمامی مراحل سهیم می‌دانستند. پیامبر اکرم (ﷺ) بحران‌ها را نیز با همفکری اصحاب به انجام می‌رساندند، از اصحاب نظر می‌خواستند و از توصیه‌ها و نظرات آنان نیز استفاده می‌بردند. برای نمونه به چند مورد از نظرخواهی‌های آن حضرت از اصحاب خود اشاره می‌کنیم. مورد اول، زمانی که پیامبر (ﷺ) و اصحاب کنار چاه‌های بدر از آمدن لشکر مسلح قریش مطلع شدند

پیامبر (ﷺ) در مورد مقابله یا عدم مقابله نظر آنان را جویا می‌شود و به‌ویژه نظر انصار که با ایشان تنها پیمان دفاعی بسته بودند را نیز جویا می‌شوند، آنگاه که نظر اکثریت را بر مقابله با قریش می‌یابند به نبرد تن می‌دهند (ابن هشام، ۱۴۱۲ق: ۲۶۶). مورد دیگر در جنگ احد بود که از اصحاب نسبت به محل جنگ کسب نظر کردند همه‌پرسی در مورد اینکه آیا در مدینه بمانند و جنگ کنند یا بیرون از مدینه به نبرد با دشمن پردازند (ابن هشام، ۱۴۱۲ق: ۶۷). مورد سوم نیز نظرخواهی در مورد نحوه نبرد در جنگ خندق یا احزاب بود که پس از مشورت با اصحاب نظر سلمان مبنی بر حفر خندق عمل می‌شود (سبحانی، ۱۳۷۲: ۱۲۶). هم‌چنین پیامبر (ﷺ) در مورد نحوه برخورد با یهود بنی قریظه پس از جنگ خندق داوری را به سعد بن معاذ سپردند (سبحانی، ۱۳۷۲: ۱۵۴).

(ه) رابطه حاکم و مردم: ارتباط حاکم و مردم نقش تعیین‌کننده‌ای در پیشبرد اهداف حکومت دارد، از دیدگاه پیامبر (ﷺ) حاکم مسئول است و باید دلسوزانه جامعه را به سوی هدایت راهبری کند. هیچ‌گاه حکومت طعمه و غنیمتی برای وی به حساب نمی‌آید که در کنار آن خود و بستگان و نزدیکانش را بهره‌مند ساخته دیگران را از آن محروم نماید.

از دید پیامبر (ﷺ) معیارهایی مانند نسبت و خویشی با ایشان، سن یا ارتباط فرد با قبیله‌ای خاص معیار احراز پست‌ها نبود، بلکه تنها ایمان و اهلیت فرد برای آن سمت ملاک قرار می‌گرفت و بر همین اساس پس از فتح مکه جوان بیست‌ساله‌ای را به حکومت آن شهر منصوب می‌کنند و یا اسامه که جوانی هیجده ساله بود را به فرماندهی سپاه برای نبرد با روم منصوب می‌کند و همه مسلمانان را به اطاعت از او فرامی‌خوانند. رابطه پیامبر (ﷺ) به‌منزله حاکم با مردم، رابطه‌ای همراه با محبت و دوستی بود، مردم به پیامبر (ﷺ) عشق می‌ورزیدند و در اجرای فرمان ایشان گوی سبقت را از یکدیگر می‌ربودند.

مهرورزی با مردم باید در تمامی برخوردها و نشست‌وبرخاست‌ها پایه عمل قرار گیرد و اینجاست که قدرت همراه با عشق مردم امنیت را به ارمغان می‌آورد چراکه یگانگی حاکم و مردم موجب می‌شود تا آحاد جامعه امنیت کشور را امنیت خود بدانند در این راه از پای نشینند.

(و) رعایت حقوق مردم: از دیدگاه اسلام هم چنانکه حاکمان حقی بر مردم دارند مردم نیز حقی بر آنان دارند و این رابطه به‌طور متقابل برقرار است. مردم حق دارند که از امنیت ایجادشده استفاده کنند و حاکمان نیز حق خواهند داشت که از نیروی ایجادشده توسط آحاد مردم در ایجاد امنیت و

رفاه همگانی بهره ببرند. حکومت موظف است که از حقوق مشروع شهروندان دفاع کند هم چنانکه پیامبر (ﷺ) از حقوق مردم دفاع می‌کردند. روایت شده که فردی از سمره بن جندب نزد پیامبر (ﷺ) شکایت برد که وی بدون اجازه وارد خانه من می‌شود تا به درختی که در آنجا دارد سرکشی کند سمره با درخواست پیامبر (ﷺ) نیز حاضر نشد که با اجازه وارد خانه شود و حتی حاضر نشد درخت خود را با هیچ چیز دیگری تعویض کند، پیامبر (ﷺ) برای دفاع از حقوق یک شهروند دستور دادند که درخت او را از ریشه قطع کنند. این دقت‌ها پیامبر (ﷺ) را محبوب دل‌ها کرده و اطاعت محض از ایشان را به ارمغان آورده بود که نتیجه همه این‌ها امنیت و آرامش ایجادشده در مدینه بود.

(ز) حضور پیامبر (ﷺ) در امور عمومی پیامبر اکرم (ﷺ) با وجود آنکه پیامبر خدا (ﷺ) و حاکم مدینه بودند سعی می‌کردند که در امور عمومی خود به منزله یک شهروند، حضوری فعال داشته باشند. برای نمونه در جریان ساخت مسجد ایشان نیز همانند دیگر مسلمانان بسان کارگری ساده سنگ می‌بردند و کار می‌کردند و یا در حفر خندق خود کار می‌کردند. در جنگ‌ها نزدیک‌ترین فرد به دشمن و پایدارترین فرد به شمار می‌آمدند و هیچ‌گاه در لحظات حساس یاران خویش را تنها نمی‌گذاشتند.

پیداست که حضور فعال آن حضرت به مثابه فردی از افراد جامعه اسلامی بر پیروی دیگران از قوانین و مقررات اسلامی و فرامین حکومتی ایشان تأثیر شگرفی ایجاد می‌کرد و بدین وسیله هر فردی خود را موظف به شرکت در امور عمومی و اجرای فرمان رسول خدا می‌دانست. این موضوع نیز در یکپارچگی مردم و حاکمان که به امنیت و موفقیت حکومت می‌انجامید کمک شایانی می‌کرد.

(ح) وفای به پیمان‌ها: یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های همه پیامبران وفای به عهد بوده است. دشمن به این ویژگی پیامبر (ﷺ) نیز پی برده بود و به آسانی با او پیمان می‌بست و اطمینان داشت که از جانب ایشان نقض نمی‌شود بر همین اساس بود که دشمن اصلی مسلمانان، یعنی کفار قریش در سال ششم هجرت، یعنی چند سال قبل از فتح مکه حاضر به انعقاد پیمان صلح با آن حضرت گردیدند و تا آنان دست به نقض آن پیمان نزدند پیامبر (ﷺ) با وجود قدرت هیچ‌گونه تعرضی به آنان روا نداشت. وفای به عهد در پیمان‌هایی که پیامبر (ﷺ) با یهود و مشرکان مدینه برای دفاع و حفظ امنیت شهر بستند یا در پیمان‌هایی که بر اساس آن‌ها امنیت غیرمسلمانان اطراف مدینه تأمین

می‌شد هیچ‌گونه نقض و مخالفتی از سوی پیامبر (ﷺ) و مسلمانان دیده نشد و این موضوع نیز در حفظ امنیت مدینه تأثیر به‌سزایی داشت.

(۳) ایمان و اعتقاد به خدا: رابطه ایمان به خدا و آرامش و اطمینان رابطه‌ای واقعی و غیرقابل‌انکار است، در آیات متعددی از قرآن مجید این موضوع با اشاره یا تصریح آمده است، در برخی از آیات، امنیت ثمره و نتیجه ایمان ذکر شده است مانند: «کسانی که ایمان آورده و ایمان خویش را به شرک نیالوده‌اند آنان راست ایمنی و ایشان راه یافته‌گانند». (سوره انعام، آیه ۸۲)

در آیات دیگری امنیت به منزله وعده الهی به افراد باایمانی که عمل صالح انجام می‌دهند، دانسته شده است مانند: «خدا به کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند وعده داده است که... و هرآینه بیمشان را به ایمنی مبدل گرداند» (سوره نور، آیه ۵۵).

در برخی دیگر از آیات نیز این مسئله به گونه دیگری مطرح شده هم چنان‌که به پیامبر (ﷺ) گفته شده که خدا برای تو کافی است مانند: «اگر بخواهند تو را بفریند خدا برای تو بس است». (سوره انفال، آیه ۶۲) یا «ای پیامبر خدا (ﷺ)! خدا و کسانی از مؤمنان که پیرو تو را بس است» (سوره انفال، آیه ۶۴).

در گروه دیگری از آیات خداوند با یادآوری امنیت و امدادهای غیبی در گذشته (سوره انفال، آیه ۷-۱۲) به مسلمانان دل‌داری داده و به آنان گوشزد می‌کند که خداوندی که شما را در فلان بحران از چنگ دشمن نجات داد دیگرار نیز می‌تواند امنیت را به شما بازگرداند. در آیاتی دیگر خداوند این نوید را به مسلمانان می‌دهد که آرامش درونی را از دشمن سلب می‌کنم و رعب و وحشت را بر آنان غالب می‌گردانم (سوره آل عمران، آیه ۱۵۱). چنانچه در بسیاری از جنگ‌ها مسلمانان را با رعب و وحشت دشمن پیروز می‌گرداند. پرواضح است که روحیه جنگ‌جویان مهم‌ترین عامل پیروزی یا شکست آنان به شمار می‌رود در آیات فوق خداوند از یک‌طرف مانع بروز تشویش و نگرانی مسلمانان می‌شود و از سوی دیگر وحشت دشمن را به آنان گوشزد می‌کند و این امر در پرتو ایمان و اعتقاد راسخ به خداوند نتیجه‌ای جز آرامش، امنیت و پیروزی را به دنبال نخواهد داشت.

آثار امنیت از منظر قرآن کریم

(۱) عبادت خالصانه خداوند

هنگامی که پیامبر (ﷺ) و مسلمانان به مدینه هجرت کردند و انصار با آغوش باز آنها را پذیرا گشتند، تمامی عرب بر ضد آنها قیام کردند و آنچنان بود که آنها ناچار بودند اسلحه را از خود دور نکنند،

شب را با سلاح بخوابند و صبح با سلاح برخیزند (و حالت آماده باش دائم داشته باشند) ادامه این حالت بر مسلمانان سخت آمد، بعضی این مطلب را آشکار گفتند که تا کی این حال ادامه خواهد یافت؟ آیا زمانی فرا خواهد رسید که با خیال آسوده، شب استراحت کنیم و اطمینان و آرامش بر ما حکم فرما گردد و جز از خدا از هیچکس نترسیم، در این هنگام آیه ۵۵ سوره مبارکه نور نازل شد:

"وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لِيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلِيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ" خداوند به کسانی از شما که مؤمنند و کارهای شایسته انجام داده‌اند وعده داده که حتماً آنان را در زمین جانشین [اقوام به هلاکت رسیده] کند، همان‌گونه که پیشینیان آنان را جانشین [دیگران] گردانید و به یقین، دینشان را که برای آنان پسندیده به سودشان استوار و پابرجا کند و حتماً ترس آنان را [از دشمنان] به امنیت تغییر دهد، [این در حالی است که] مرا می پرستند، [و] چیزی را شریک من قرار نمی دهند، آنان که پس از این [نعمت‌های ویژه] ناسپاسی ورزند البته منحرف و نافرمانند.

به آنها بشارت داد که آری چنین زمانی فرا خواهد رسید. با توجه به شأن نزول و تبیین آیه شریفه مبنی بر وعده الهی به دین و آیینی پسندیده، ریشه‌دار و پابرجا و مستقر، بدیهی است که چنین ویژگی‌هایی باعث می‌شود ترس و رعب به امنیت و آرامش مبدل شده و جامعه‌ای با ضریب امنیتی بالا به ارمغان آورد، شایان ذکر است که در جوامعی این چنینی ایمان و عمل صالح علت اصلی و پایدار خواهند بود. پس با توجه به ادامه آیه شریفه که می‌فرماید آنچه‌ان می‌شود که تنها مرا می‌پرستند و چیزی را شریک من قرار نخواهند داد، اولین و مهمترین نتیجه به دست خواهد آمد که همان عبادت خالصانه پروردگار متعال است.

(۲) امکان سکونت

دومین اثر امنیت امکان سکونت و آسودگی در معیشت است. سوره مبارکه قریش آیه ۴ بیان روشنی است از تامین فضای امن معاش و ایجاد الفت آدمی نسبت به زیستگاه خویشتن و همچنین وسیله بودن امنیت مکان برای اثر مهم و غایی یعنی توجه به معاد و پرستش آفریدگار یکتا.

مرحوم علامه طباطبایی^(۵) می‌فرماید: آیه شریفه "الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَ أَمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ خَوْفٍ" همان کسی که آنان را [با عطاکردن رزق] از گرسنگی نجات داد و از ترس شدید [ی که در شهر و در سفرها داشتند] ایمنشان ساخت.

اشاره است به سنت و واضحی که در ایلاف دو رحلت وجود دارد و نعمت ظاهری که نمی‌تواند آن را انکار کنند و آن تأمین معاش قریش و امنیت آنان است که در سرزمینی زندگی می‌کردند که نه نشان تأمین بود و نه جانشان و نه سرزمین خرمی بود که دیگران بدانجا آیند و نه جان دیگران در آنجا تأمین می‌شد. پس باید ربی را بپرستند که این چنین به بهترین وجه امورشان را تدبیر نمود و او همان رب بیت است خدای تعالی به برکت اسلام و بعثت رسول گرامیش (ﷺ) جوامع انسانی را از دیار مختلف جهت زیارت رسول خدا (ﷺ) و خانه مقدس خویش به سوی حجاز کشاند و آنجا را رونق و هزینه سفر مشقت بار اهل حجاز جهت امرارمعاش از دوششان برداشت و از گرسنگی نجات داده و مهمتر از آن به پاس حرمت کعبه بساط راهزنی و دستبرد به کاروانیان برچیده شد و امنیت فردی و ملی قریش تأمین گردید. (طباطبایی، ۱۳۶۷: بی‌جا)

(۳) آزادی سیر و سیاحت

قرآن کریم در سوره مبارکه سبأ آیه شریفه ۱۸ می‌فرماید: "وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرَى ظَاهِرَةً وَ قَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سَيْرُوا فِيهَا لَيْالِي وَ أَيَّامًا آمِنِينَ" مردم سبأ و شهرهایی که در آنها نعمت و خیر فراوان نهاده بودیم آبادی‌هایی به هم پیوسته و نمایان قرار دادیم و سیر و سفر در آنها را [از لحاظ مسافت] به اندازه [و متناسب] مقرر کردیم [و گفتیم]: شب‌ها و روزها با ایمنی در آنها سفر کنید.

مرحوم علامه طباطبایی^(۵) آیه شریفه مذکور را چنین تفسیر می‌کند:

وَ قَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ یعنی سیر در آن قراء را به نسبتی متناسب قرار دادیم، نه مختلف، به طوری که نسبت مسافت بین اولی و دومی، برابر بود با نسبت مسافتی که بین دومی و سومی بود، سیرُوا فِيهَا لَيْالِي وَ أَيَّامًا آمِنِينَ در این جمله کلمه قول در تقدیر است و تقدیر آن قلنا سیروا... است یعنی و به ایشان گفتیم که: در این قریه‌ها سیر کنید، در حالی که ایمن باشید، اگر خواستید در روز گردش کنید و اگر خواستید در شب و خلاصه معنا، این است که آنچنان امنیت در این قراء برقرار کردیم

که سیر شب و روز در آنها فرقی نداشت، هر وقت می‌خواستند می‌توانستند با آرامش خاطر به سیر پردازند.

آنچه از شریفه ۱۸ سوره مبارکه سبأ و تفسیر آن برداشت می‌شود این است که موهب‌های الهی به محل زندگی قوم سبأ و سیستم شهرسازی آنجا و موقعیت جغرافیایی آن، جایگاه ویژه‌ای را از نظر امنیتی برای آن شهر فراهم آورده بود، که خدای تعالی ثمره مهم شهری با این توصیفات را وجود امنیت می‌داند و شاخصه مهم چشم‌نواز وجود تأمین را آزادی سیر و سیاحت در این شهر برمی‌شمرد. (همان)

(۴) امکان تحقیق

زمینه دستیابی و فراهم نمودن شرایط مناسب و محیط آرام و سهل الوصول برای تحقیق و مطالعه حق و حقیقت مسئله قابل توجهی است که خدای متعال به پیامبر عظیم‌الشان (ﷺ) دستور ایجاد چنین فضای لازمی را می‌فرماید، تا فرصت مقتضی چنین مهمی آسان باشد. در این مورد خدای تعالی می‌فرماید: "وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أُبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ" اگر یکی از مشرکان از تو پناه خواست، پناهش بده تا سخن خدا را بشنود! آنگاه او را به جایگاه امنش برسان، این [فرمان پناه دهی] به سبب آن است که مشرکان مردمی جاهل [به حقایق] اند، [باشد که از برکت این پناه دهی و شنیدن سخن خدا از شرک به توحید بازگردند] (سوره مبارکه توبه، آیه: ۶)

تفسیر نمونه آیه شریفه را چنین شرح می‌دهد: یعنی در نهایت آرامش با او رفتار کن و مجال اندیشه و تفکر را به آنها بده تا آزادانه به بررسی محتوای دعوت تو پردازند و اگر نور هدایت بر دل آنها تابید آن را بپذیرند، بعد اضافه می‌کند که او را پس از پایان مدت مطالعه به جایگاه امن و امنش برسان تا کسی در اثناء راه مزاحم او نگردد. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: بی‌جا)

پناهندگی، امنیت پناهندگان، زدودن نژاد پرستی و حساسیت غیرلازم نسبت به اتباع پناهنده و ایجاد شرایطی که بتوانند موضوعات دینی و مذهبی را مطالعه کنند، از مؤلفه‌های یک کشور امن است و یکی از تدابیر لازم امنیتی که مشترک بین آثار مختلف امنیت است امنیت راه‌ها است.

(۵) رفاه و امنیت اقتصادی

یکی از راه‌های بالندگی اقتصادی چه در سطح کلان و چه در حوزه سرمایه‌گذاری خرد و زودبازده امنیت سرمایه‌گذاری است که هر چه ضریب امنیتی افراد و اجتماع آنها بالا رود اعتماد سرمایه‌گذاری در آن منطقه بالاتر می‌رود و نتیجه این تأمین، شکوه اقتصادی یک ملت می‌شود.

قرآن کریم در آیه ۱۲۵ سوره مبارکه بقره می‌فرماید: "وَ إِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَ اٰمِنًا... و [به یاد آرید] زمانی که ما خانه کعبه را برای همه مردم محل دیدار و اجتماع و جایگاه امن قرار دادیم این آیه به بیان عظمت خانه کعبه که به دست حضرت ابراهیم (علیه‌السلام) ساخته و آماده شد پرداخته و می‌فرماید: به خاطر بیاورید هنگامی را که خانه کعبه را مثابه (محل بازگشت و توجه) مردم قرار دادیم و مرکز امن و امان، در کلمه مثابه یک نوع آرامش و آسایش خاطر، نیز افتاده است و این معنا با کلمه اَمِنًا که پشت سر آن ذکر شده تأکید می‌شود، مخصوصاً کلمه للناس نشان می‌دهد که این مرکز امن و امان پناهگاهی است عمومی برای همه جهانیان و انسان‌ها و توده‌های مردم. (تلخیص از مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۴۴۷)

قرآن کریم در آیه ۱۲۶ سوره مبارکه بقره می‌فرماید: "وَ إِذْ قَالَ اِبْرٰهٖمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا وَ ارْزُقْ اَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرٰتِ مَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ بِاللّٰهِ وَ الْيَوْمِ الْاٰخِرِ... و [به یاد آرید] آن گاه که ابراهیم گفت: ای پروردگرم! این [مکان] را شهری امن قرار ده و از اهل آن کسانی را که به خدا و روز قیامت ایمان داشته باشند از هر نوع میوه، روزی عنایت کن...."

تفسیر نمونه آیه شریفه را چنین شرح می‌دهد: جالب اینکه حضرت ابراهیم (علیه‌السلام) نخست تقاضای امنیت و سپس درخواست مواهب اقتصادی می‌کند. (همان)

از آیات شریفه فوق استنباط می‌شود ارکان اصلی رفاه سکونت امن و اقتصاد است و رابطه تنگاتنگ آبادانی و امنیت مشخص می‌گردد از طرفی اشاره به این حقیقت دارند تا امنیت در شهر یا کشوری حکمفرما نباشد، فراهم کردن یک اقتصاد سالم ممکن نیست.

روش‌شناسی

تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی است. اطلاعات موردنیاز با روش مطالعه کتابخانه‌ای، بررسی متون و محتوای مطالب و با استفاده از ابزارهای فیش‌برداری،

کتاب‌های علمی و تخصصی، جمع‌آوری شده است. اطلاعات به‌دست‌آمده به‌صورت توصیفی، تحلیل و تفسیر شده‌اند.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق طبقه‌بندی داده‌ها، پردازش داده‌ها و تفسیر داده‌ها انجام شده است.

در ادامه اقدامات امنیتی پیامبر اکرم (ﷺ) را در طول ۲۳ سال رسالت خویش می‌گردد.

الف- اقدامات امنیتی پیامبر اکرم (ﷺ) قبل از هجرت در جدول شماره (۱) نشان داده شده است.

جدول ۱: اقدامات امنیتی پیامبر اکرم (ﷺ) قبل از هجرت

شرح اقدامات امنیتی	مدت	شهر
دعوت پنهانی	۱۰ سال	مکه
تشکیل هسته مرکزی و اولیه		
حمایت‌های قبیله بنی‌هاشم		
اسلام آوردن اقوام و نزدیکان (حمزه)		
هجرت به حبشه		

مطابق یافته‌های جدول فوق پیامبر اکرم (ﷺ) به دلیل نداشتن حکومت در مکه از امنیت شکننده، ناپایدار و از پوشش کمی برخوردار است.

ب- اقدامات امنیتی کوتاه مدت پیامبر اکرم (ﷺ) بعد از هجرت در جدول شماره (۲) درج شده است.

جدول ۲: اقدامات امنیتی کوتاه مدت پیامبر اکرم (ﷺ) بعد از هجرت

شرح اقدامات امنیتی	مدت	شهر
ساخت مسجد	کوتاه مدت	مدینه
اصطلاح مهاجر و انصار		
پیمان مدینه		
پیمان برادری		
کنترل و مهار تعصبات قومی قبیله‌ای		
پیمان با غیرمسلمانان اطراف مدینه		
پیمان با قبایل مسیر تجاری قریش		
هم‌بستگی ادیان توحیدی		
تألیف قلوب		

بر اساس یافته‌های جدول بالا پیامبر اکرم (ﷺ) برای پشت‌سر گذاشتن دوره گذار حکومت و شکل‌گیری امنیت، در مرحله اول بر وحدت مردم مدینه تمرکز نموده است.

جدول ۳: اقدامات امنیتی بلند مدت پیامبر اکرم (ﷺ) بعد از هجرت

شرح اقدامات امنیتی		مدت	شهر
رحمت و مهربانی	صفات و اخلاق فردی پیامبر (ﷺ)	بلندمدت	مدینه
سعه صدر			
ساده زیستی			
استقامت			
عدالت اجتماعی	رفتار و منش اجتماعی پیامبر (ﷺ) در حکومت		
رضایت‌مندی			
شفاف‌سازی			
مشارکت			
رابطه حاکم و مردم			
رعایت حقوق مردم			
حضور پیامبر (ﷺ) در امور عمومی			
وفای به عهد			
مستحکم کردن پایه‌های ایمان مردم	ایمان و اعتقاد به خدا		

یافته‌های جدول بالا نشان می‌دهد پیامبر اکرم (ﷺ) برای ثبات حکومت دینی و پایداری امنیت در دراز مدت بر فضایل اخلاقی و شایستگی‌های حاکم اسلامی متمرکز شده است.

نتیجه‌گیری

از مباحث فوق می‌توان نتیجه گرفت که پیامبر (ﷺ) قبل از هجرت، برای حفظ جان خویش به منظور فراهم شدن شرایط جهت تحقق هدف اصلی رسالت و در امان ماندن پیروانش از شیوه‌های؛ دعوت پنهانی، تشکیل هسته مرکزی، حمایت‌های قبیله بنی‌هاشم، اسلام آوردن اقوام و نزدیکان و هجرت به حبشه، برای تبلیغ دین مبین اسلام استفاده کردند.

پیامبر (ﷺ) پس از تشکیل حکومت و گرفتن زمام امور در مدینه دو اقدام کلی در کوتاه مدت و بلند مدت را با موفقیت برای حفظ و یا ایجاد امنیت دولت تازه تأسیس خود از خطرات و تهدیدات احتمالی انجام دادند.

در اقدام کوتاه مدت، هدف حضرت رفع خطرات احتمالی علیه اهالی مدینه و اطراف آن، به خصوص مسلمانان بوده است. در این اقدام پیامبر (ﷺ) تدابیر عملی و فوری و گاه موقت را اجرا کردند که به اتحاد اهل مدینه یا مسلمانان و در نهایت به حفظ امنیت مدینه می‌انجامید. فعالیت‌های این مرحله عبارتند از: احداث مسجد، اصلاح روابط میان قبیله مهاجر و انصار، انعقاد پیمان‌های مدینه و برادری، مقابله با تعصبات قومی - قبیله‌ای، انعقاد پیمان، همبستگی ادیان توحیدی و الفت بین قلوب.

در حالی که اقدام بلند مدت ایشان با هدف عمق بخشیدن به امنیت مسلمانان و هم‌پیمانان آنان و تشویق غیر مسلمانان به اسلام یا استفاده از امنیت مسلمانان پرداختند که در این اقدام پیامبر (ﷺ) با فرهنگ‌سازی و کار مداوم و مستمر به تحول درونی در مسلمانان مبادرت نمودند. در این مرحله پیامبر (ﷺ) دو شیوه به کار بردند؛ یکی صفات و اخلاق فردی خود، دیگری رفتار و منش اجتماعی در اداره حکومت.

به‌طور کلی می‌توان چنین ارزیابی کرد که در مدت ۲۳ رسالت نبی گرامی اسلام (ﷺ) دامنه امنیت ایشان و پیروانش در مکه بسیار محدود و فشار تهدیدات فزاینده بود. به نحوی که برای ادامه رسالت مجبور به هجرت شد. در مدینه با تشکیل حکومت اسلامی و بکارگیری شیوه‌های مناسب ضمن افزایش دامنه اسلام و کاهش تهدیدات، فرصت مناسبی برای تحکیم دین مبین اسلام فراهم آورد. عمده تصمیمات امنیتی پیامبر اکرم (ﷺ) از صفات و اخلاق حسنه و رفتار و منش اجتماعی ایشان نشئت گرفته و مبین این واقعیت است که ارتباط حسنه کارگزاران با مردم و پیوندهای متقابل مردم و حکومت می‌تواند در امنیت جامعه مؤثر باشد.

به این ترتیب، نتایج تحقیق به سؤال اصلی تحقیق مبنی بر: «پیامبر اکرم (ﷺ) برای ایجاد امنیت از چه روش‌هایی استفاده می‌کرد؟ پاسخ مناسب داده است.

فهرست منابع

- قرآن کریم، ترجمه و تفسیر حضرت آیت الله ناصر مکارم شیرازی.
- نهج البلاغه، ترجمه: محمد دشتی، (۱۳۸۶)، چاپ دوم، مشهد، آیین تربیت.
- ابن هشام، (۱۴۱۲ق)، "السیره النبویه"، جلد ۲ و ۳، بیروت، دار احیاء التراث العربی.
- احمدوند، علی محمد و حاتمی، حمیدرضا و ذوالفقاری، حسین، (زمستان ۱۳۸۹)، "راهبردهای ارتقای امنیت عمومی در جمهوری اسلامی ایران"، فصل نامه مطالعات دفاعی راهبردی، سال دهم، شماره ۴۲.
- اسلامی ندوشن، (بی تا) محمدعلی، "سخن ها را بشنویم"، شرکت سهامی انتشار، چاپ سوم، بی جا.
- افتخاری، اصغر، (۱۳۸۲): "ناامنی محدود، بررسی تهدیدهای جهانی شدن برای اسلام"، مجموعه مقالات جهان شمولی اسلام و جهانی سازی، جلد ۲، تهران، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی.
- بی نا، (۱۳۸۳)، "تحول تاریخی - گفتمانی مفهوم امنیت"، فصل نامه مطالعات دفاعی راهبردی، شماره ۲۳.
- پژوهشکده اطلاعات، (۱۳۹۵)، "اطلاعات و سیره معصومین (علیه السلام)"، دانشکده اطلاعات، چاپ اول، تهران.
- جرجی زیدان، (۱۳۷۰)، "تاریخ تمدن اسلام"، ترجمه علی جواهر کلام، چاپ چهارم، تهران، امیرکبیر.
- دلشاد تهرانی، مصطفی، (۱۳۷۲)، "سیره نبوی"، جلد ۳، چاپ اول، تهران، وزارت ارشاد.
- سبحانی، جعفر، (۱۳۷۲)، "فروع ابدیت"، جلد ۱، چاپ هشتم، قم، دفتر تبلیغات اسلامی.
- شریعتی، (بی تا)، علی، محمد خاتم پیامبران (ﷺ)، مجموعه مقالات، مقاله: از هجرت تا وفات، چاپ اول، تهران، بی تا.
- شریعتی، روح اله، (۱۳۸۷)، "حقوق و وظایف غیرمسلمانان در جامعه اسلامی"، قم، بوستان کتاب.
- طباطبایی، محمدحسین، موسوی همدانی، سیدمحمد باقر، (۱۳۶۷)، تفسیر المیزان، چاپ اول، قم، اسلامی.
- مجتهد زنجانی، سید ابوالفضل، (بی تا)، محمد خاتم پیامبران (ﷺ)، مقاله گوشه ای از اخلاق محمد (ﷺ).
- مجلسی، محمدباقر، (۱۴۰۳ق)، بحارالانوار، جلد ۵۸، چاپ دوم، بیروت، دار احیاء التراث العربی.
- مکارم شیرازی ناصر، (۱۳۷۱)، تفسیر نمونه، ج ۱، تهران، دارالکتب الاسلامیه
- وبگاه پرشین بلاگ، قابل دسترسی: <https://dip.persianblog.ir>
- هزارجریبی، جعفر و بلندیان، غلام حسین، (بهار ۱۳۸۶)، "مطالبات نوین اجتماعی و ظرفیت سازی در امنیت داخلی کشورهای در حال توسعه"، فصل نامه مطالعات دفاعی راهبردی، سال هشتم، شماره ۲۹.

